

סיכום

נקטו כדעה הראשונה (קרבן אורה; ליקוטי הלכות; אחיעזר; חזון איש).

לשיטת הרמב"ם כוונת עולא שאסור להוריד את האימורים כלל. לשיטת רש"י אין איסור להוריד מהמזבח קדשים כשרים שניתן לשוב ולהעלותם, ולחידושו של עולא יש משמעות מעשית אחרת: מותר להקטיר את האימורים הללו עוד לפני זריקת הדם (חזו"א); גם אם הדם יישפך בסופו של דבר – עדיין קדושתם עליהם ולא ירדו (ליקוטי הלכות וחזו"א); ויש אומרים שדברי עולא מוסבים על אימורים שהועלו להקטרה במערכה, ולכן אסור להורידם ('חידושים וביאורים').

עולא מחדש שאימורי קדשים קלים שהועלו לפני זריקת הדם "נעשו לחמו של מזבח" ולא ירדו ממנו. דין זה מופיע בגמ' כהלכה מוסכמת, ואף ר' יהודה, הסובר שקרבן שדמו נשפך ירד מן המזבח, מודה בו (מסקנת תוס'; שטמ"ק; רמב"ם).

פשטות הסוגיה והראשונים כאן שדין "לא ירדו" נאמר עוד לפני זריקת הדם. בכסף משנה נוקט שההעלאה קודם הזריקה מועילה רק שלא ירד לאחר הזריקה, וכך משתמע בראשונים במעילה, שהחידוש בדברי עולא הוא שהזריקה מועילה לאימורין למרות שהועלו טרם זמנם. באחרונים

מעילה (פה,ב)

איסור ההנאה מהקדש.

נאמר בתורה (ויקרא ה,טו-טז): "נפש כי תמעול מעל וחסאה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו לה'... ואת אשר חטא מן הקודש ישלם ואת חמישיתו יוסף עליו". מכאן, שהנהנה מן ההקדש בשוגג צריך להביא אשם, הנקרא 'אשם מעילות', ובנוסף לכך לשלם את ערך ההנאה (קרבן) בתוספת חומש ('מלבר', כלומר, רבע מן הקרבן). הנהנה מן ההקדש במזיד, לוקה ומשלם קרבן בלבד, ואינו מביא אשם מעילות.

בדברי חז"ל, המושג 'מעל' משמעו, שהחוטא חייב אף בקרבן מעילה. 'לא מעל' משמעו, שאינו חייב בקרבן. 'לא נהנים ולא מועלים' משמעו, שאסור ליהנות מהקודש (מדרבנן, בדרך כלל), והנהנה אינו חייב קרבן מעילה.

החיוב על המעילה הוא דווקא כשפגם בחפץ שהשתמש בו, כגון, שאכל ממנו בשווי שווה פרוטה. אם מדובר בחפץ שהשימוש בו אינו פוגם אותו – החיוב חל כשהאדם נהנה בשיעור שווה פרוטה.

בקדשי מזבח, המיועדים להקברה, יש להבדיל בין שלושה סוגים: א. הקרבנות המיועדים להקטרה בלבד (כגון עולה, מנחת כהן, ועוד), או גם לשריפה מחוץ למחנה (חטאות הפנימיות), מועלים בהם עד גמר מצוות ההקטרה או השריפה. ב. הקרבנות הנאכלים לכהנים, כגון חטאת ואשם, יש בהם מעילה משעת הקדשתם עד זריקת דמם. מכאן ואילך, אין מעילה בחלק המותר באכילה, אלא רק באימורים. ג. קדשים קלים, כגון שלמים ופסח, אין בהם מעילה כלל עד זריקת הדם, ומכאן ואילך מועלים באימוריהם (הל' מעילה א,א-ג; ב,א-ב; פירוש המשנה, מעילה א,א).

מערכה רג. הפשט וניתוח בראש המזבח (פה,א)

הגמ', וזו לשונה: "דאיתמר, רב פפא ורב שימי¹ בר אשי, חד אמר: יש הפשט וניתוח בראש המזבח, וחד אמר: אין הפשט וניתוח בראש המזבח. במאי קא מיפלגי? מר סבר: לשולחן דמי. ומר סבר: לבית המטבחים דמי"².

קיימת כאן מחלוקת עקרונית על מהותו של המזבח: האם הוא מקום הגשת הקרבן המוכן, כמו השולחן, שעליו ניתן הלחם המוכן, או שהמזבח הוא מקום הכנת הקרבן, בדומה לבית המטבחים. הדעה השניה נראית תמוהה: הרי במזבח נעשית ההקטרה עצמה, שהיא נתינת הקרבן לה! מסתבר, מכח קושי זה, שהמחלוקת מוסבת על ראש המזבח מלבד מקום המערכה, אך מקום המערכה עצמו – בוודאי דומה לשולחן, שהרי שם נעשית ההקטרה עצמה. לפיכך,

כתוב בתורה: "והפשיט את העולה וניתח אותה לנתחיה" (ויקרא א,ו). בדרך כלל, הפשטת העולה וניתוחה נעשים בבית המטבחים שמצפון למזבח. הסוגיה דנה בשאלה, האם ניתן בעת הצורך להפשיט ולנתח את העולה בראש המזבח, או שמא יש להורידה משם, להפשיט ולנתח למטה, ולחזור ולהעלות את אבריה?

מחלוקת האמוראים

בגמ' נאמר: "ולמאן דאמר אין הפשט וניתוח בראש המזבח...", כלומר, שיש מחלוקת בדבר. על פי הגרסה שלפנינו לא התבאר מי הם החולקים, אך בשיטה מקובצת (אות ו), וכן ברוב כתבי היד, נוספה פיסקה שלמה בנוסח

2. נוסח זה היה בפני הראב"ד, הכותב בפירושו לספרא (ויקרא נדבה פרק ה,ז): "דיש הפשט וניתוח בראש המזבח דכבית המטבחים דמי".

1. לפנינו בשטמ"ק "שימא", אך לא מצאנו אמורא בשם זה, ואילו "רב שימי בר אשי" מופיע פעמים רבות כחברו של רב פפא, וכן הוא בדק"ס.

שמוקטר רק מכח הדין "אם עלו לא ירדו", הרי אם נוריד את קרביו מהמזבח – לא נוכל להעלותם שוב ולהקטירם, ואם כן – לשם מה להדיחם? הגמ' מתרצת, לדעה זו, שההדחה נועדה "שלא יהיו קדשי שמים מוטלים כנבלה", אף על פי שלא יקרבו⁵.

עולה שעלתה חיה לראש המזבח. במשנה נאמר שיש להורידה מן המזבח ולשוחטה ברצפת העזרה, אבל אם נשחטה בראש המזבח – יפשיט אותה וינתחו אותה שם. האמורא הסובר שהמזבח אינו ראוי להפשט וניתוח מעמיד זאת בקרבן שנפסל, ואם לא יופשט במזבח אלא יורד ממנו – לא יוקרב כלל.

מן המשא ומתן בגמ' מתבררות שתי נקודות בדעת האמורא שאוסר להפשט בראש המזבח: א. גם לדעתו, במקרה שבגלל האיסור להפשט נצטרך למנוע את הקטרת הקרבן – יש להפשט ולנתח בראש המזבח (אבל זכות הכהנים בעור כשלעצמה אולי איננה סיבה מספקת להתיר את ההפשט בראש המזבח⁶). ב. למרות האמורא, הדחת הקרביים אינה נעשית בראש המזבח (כגון, על ידי הבאת מים לשם), משום הגנאי שבדבר, אפילו אם משום כך תימנע הקטרתם. לא ברור האם האמורא המתיר מודה בנקודה זו⁷.

שהרי בדרך כלל עסקינן במקרה שהבשר עוודו ברצפת העזרה ולא יוקטר כלל, אלא ראב"ש מחדש שגם במקרה זה יש לכהנים זכות בעור. ממילא מסתבר, שגם כאשר הקרבן הועלה לראש המזבח – עדיין מבחינת הלכות הקטרת הקרבן קיים הדין "כשרה ולא פסולה", ואין חובה להפשט את הקרבן הפסול כדי להקטירו, ורק זכות הכהנים בעור היא הגורם המתיר את ההפשט בראש המזבח. אולם המשנה אומרת "יפשיט וינתח במקומה", והגמ' מעמידה זאת כראב"ש, ומכאן שבעקבות ההפשט קיימת גם חובת ניתוח, וכדברי רש"י (ד"ה כגון): "הלכך השתא נמי כי איתא בראש המזבח ונקטרת בעיא הפשט וניתוח" – נקט לשון חיוב. נראה, אפוא, שמאחר שיש לכהנים זכות בעור, ומותר להפשטו לשם כך, הרי שבקרבן זה לא נאמרה כלל הדרשה "ונתח אותה – כשרה ולא פסולה", ועדיין קיימת בו חובת הפשט וניתוח. על פי הבנה זו, לא זכות הכהנים בעור היא הדוחה את האיסור להפשט בראש המזבח, אלא דיני ההקרה הם שגורמים לכך.

7. עצם הורדת הקרביים מפורשת בברייתא, ואין בה מחלוקת, אך לדעה המתירה מדובר בקרבן כשר, ויש כמה אפשרויות להבין זאת: א. הדחת הקרביים בראש המזבח היא גנאי גדול, ולכן הדבר אסור (ר"כבית המטבחיים דמי" לאו דוקא). ב. הטעם להורדתם הוא מעשי, שאין שם מים וציווד מתאים להדחה, ויותר נוח להורידם ולהדיחם מאשר להביא למזבח את כל הנדרש להדחה. ג. ההיתר להפשט בראש המזבח אינו היתר מרווח, אלא כל תכליתו לחסוך את הטרחה הכרוכה בהורדת האברים והעלאתם שנית (אך ראה להלן, שלשיטת רבנו חיים דעה זו מתירה אף להעלות קרבן שנשחט ולהפשטו בראש המזבח). בהדחת הקרביים, כאשר הברירה היא להביא למזבח מים וציווד מתאים להדחה, הרי גם זו טרחה, ואם כן עדיף כבר להורידם. אבל אם ההורדה להדיח תמנע את ההקטרה – מותר להדיחם בראש המזבח.

בהמה שעלתה על עצי המערכה – בוודאי אין להפשט ולנתח שם.

כתבו אחרונים שהאיסור להפשט בראש המזבח, לדעה הסוברת כך, הוא מדרבנן (עולת שלמה; חמדת דניאל), וכן משמע מההיתר במקרים מסוימים, כדלהלן. לעומתם, בפירושו הספרא המיוחס לר"ש ופירושו 'תוספות אחרות' (לספרא ויקרא נדבה פרק ה,ז), משתמע שהאיסור מדאורייתא³.

ביאור המשנה על פי השיטות השונות

במשנתנו נאמר (פד,א): "עולה שעלתה חיה לראש המזבח – תרד; שחטה בראש המזבח – יפשיט וינתח במקומה". בפשטות, מוכח מכאן שיש הפשט וניתוח בראש המזבח. הגמ' מבארת שהאמורא שאוסר זאת מעמיד את המשנה בקרבן פסול, שדינו שאם עלה לא ירד, אך אם שב וירד – לא יעלה. לפיכך, אין ברירה אלא להפשטו ולנתחו בראש המזבח, כי אם נורידנו לצורך ההפשט – לא נוכל להעלותו שוב ולהקטירו.

על כך מקשה הגמ', שקיימא לן שבקרבן פסול אין הפשט וניתוח כלל, כפי שמדייקת הגמ': "ונתח אותה – כשרה ולא פסולה"⁴. הגמ' מיישבת, שמדובר בקרבן שדמו נזרק בכשרות ואחר כך נפסל, ומשנתנו סוברת כדעת רבי אלעזר בר' שמעון, הסובר שבמקרה זה יפשיטנו ויזכו הכהנים בעורו, ולכן יש להפשט ולנתח בראש המזבח.

הגמ' מביאה ברייתא המבארת את משנתנו: "כיצד יעשה? מוריד את הקרבים למטה ומדיחן". בפשטות, הברייתא מוכיחה שמשנתנו עוסקת בקרבן כשר, ולכן יש להדיח את קרביו לצורך העלאתו מחדש והקטרתו. לעומת זאת לדעה האוסרת, ומעמידה את משנתנו בקרבן פסול,

3. מפרשים אלו מקשים (הקושי והתירוץ מבוארים יותר ב'תוספות אחרות') על הדרשה: "ונתח אותה – כשרה ולא פסולה, פסולה שעלת על גבי המזבח קרבה כמות שהיא", מה הצורך בפסוק ללמד שאין להפשט את הפסולה שעלתה, על פי הדעה שאין הפשט בראש המזבח? והשיבו, שאלמלא דרשה זו היה מקום לומר שרק כשרות לא יופשטו בראש המזבח, כי יכול להורידם ולהחזירם ולכן לאו אורח ארעא להפשט למעלה, מה שאין כן בפסולות. מהקושיה מבואר שלדעתם הסברה "לאו אורח ארעא" היא סברה דאורייתא.

4. מקור הדברים בספרא הנ"ל בהערה הקודמת, ובה מפורש שהדברים אמורים גם בקרבן פסול שהועלה למזבח, ויוקטר כמות שהוא, וכן בתוספתא (זבחים ט,ז).

5. יש להבהיר את התירוץ: הגמ' אומרת תחילה שמטרת ההדחה היא: "דאי מתרמי כהן אחרינא ולא ידע – נסקיניהו", ומקשה על כך: "ואנן ניקו נעביד להו לכהנים מילתא דאתו בה לידי תקלה?", ומשיבה: "אפילו הכי הא עדיפא, כדי שלא יהיו קדשי שמים מוטלים כנבלה". ניתן להבין שהתירוץ האחרון מקיים את הראשון, שאנו רוצים לגרום לכך שכהן יעלה אותה, כדי שלא יהיו קדשי שמים מוטלים כנבלה. אולם רש"י כותב: "מוטלים כנבלה – הקרבים בפרש שלהן", כלומר שהבעיה אינה בכך שהקדשים אינם מוקרבים (והרי לא מצאנו שחששו לזה בכל פסולי המוקדשין), אלא רק שהם אינם מודחים, וכדי לפתור בעיה זו די בהדחה ואין צורך בהעלאתם. כוונת הגמ', אפוא, שעדיף להדיחם כדי שלא יהיו מוטלים כנבלה, אף על פי שיש חשש שאולי כהן כלשהו יטעה ויעלה אותם. וכך מובא בחק נתן בשם 'גליון של קלף': "דאי אפשר לשורפן מיד, דאין פסולן בגופן ובעו עיבור צורה, והא עדיפא אע"ג דאיכא למיחש שמא יעלם כהן ויקטירם".

6. נקודה זו אינה ברורה לגמרי: לכאורה שיטת ר' אלעזר בר' שמעון שבקרבן שנפסל לאחר זריקת דמו "יפשיטנו ועורו לכהנים" אין פירושה שיש חיוב הפשט,

מודים שיש הפשט וניתוח בקרבן שכבר עלה, ונמצא שאין כל קושי על הדעה האוסרת מעצם הדין: "שחטה בראש המזבח יפשיט וינתח במקומה". קושיית הגמ' נעוצה בשאלה: מה החידוש בדין זה? ובשלמא אם בבא זו נועדה רק להורות שבקרבן כשר עסקינן, כדי ללמד שזהו הנושא גם בבבות הקודמות – ניחא; אבל אם הבבות הקודמות עוסקות בקרבן פסול – נמצא שהבבא האחרונה באה לחדש על עצמה, ועל כרחך החידוש הוא ש"שחטה בראש המזבח יפשיט וינתח במקומה" אפילו אם בינתיים הורידה מהמזבח, וזה סותר לדעה "אין הפשט וניתוח"!

זבחי אפרים תמה על שיטת רבנו חיים, שכן מן הנימוק לדעה האוסרת הפשט, שהמזבח "כשולחן דמי", משתמע שאין להפשיט כלל, אפילו כבר עלתה לשם. עוד כתב, שפירוש רבנו חיים לסוגיה דחוק. כמה צדדים בדוחק זה: הפירוש למשנה ש"שחטה בראש המזבח יפשיט וינתח במקומה" בא לחדש שאפילו אם הורידה ניתן לשוב ולהעלותה – "חסר מן הספר" במשנה. קשה גם לקבל שבבא זו נועדה רק לגלות שגם הבבות הקודמות עוסקות בקרבן כשר, וזאת רק כדי שניתן יהיה לדייק מהן שקרבן כשר שנשחט ועלה לא ירד אפילו בקדשים קלים; ואם זו כל מטרת המשנה – ראוי היה לומר זאת במפורש. גם תמיהת הגמ', לפירושו, שהיתר ההפשט והניתוח הוא בבחינת "פשיטא מאי קמשמע לן" – איננה מובנת, שהרי בוודאי לדעה שהמזבח הוא "כשולחן" ולא "כבית המטבחים" יש חידוש בהיתר להפשיט שם קרבן שכבר עלה לשם¹¹. גם הפירוש לקושיית הגמ', ש"ומאי קמשמע לן? דיש הפשט וניתוח בראש המזבח" היינו אפילו אם ירדו מהמזבח, ושדווקא מזה הקושיה על הדעה השניה – אף הוא "חסר מן הספר"¹².

הדבר ברור שרש"י (ד"ה אין הפשט) אינו סובר כרבנו חיים. זבחי אפרים הוכיח שגם הרמב"ם אינו סובר כמותו, מכך שבדבריו אודות ההפשט בראש המזבח (הל' פסולי המוקדשין גב) לא השמיע את הדין כשהקרבן הורד למטה, האם יעלנו שוב להפשיטו, ומוכח שלדעתו הסוגיה אינה עוסקת במקרה זה. כמו כן יש להוכיח מהראב"ד (בפירושו

בתוספתא ט,ד-ה) נאמר: "עולה שחטה שעלתה על המזבח, או שעלתה חיה ושחטה – הרי מפשיט, ומנתיח ומוריד את הדם וזורקה למטה, מוריד את הקרבים ומדיחן במים, וחוזר ומעלה אותן, ומוריד את העור לכהנים וחוזר ומקטיר את הכל. זבחים שחוטין שעלו לגבי מזבח – הרי זה מפשיט ומנתח ומוריד את הדם וזורקו למטה, מוריד את הקרבים ומדיחן במים, חוזר ומעלה אותן⁸, ומוריד את העור ואת הבשר לבעלים חוזר ומקטיר את השאר". מדובר כאן במפורש על קרבן כשר (שהרי הדם נזרק והקרביים שבים ועולים למזבח והבשר נאכל), ואף הוא מופשט בראש המזבח! צריך לומר שלגמרא לא היתה גרסה זו בתוספתא, וכך נראה מהברייתא המובאת בגמ': "כיצד עושה? מוריד את הקרביים למטה ומדיחן", שהוא ציטוט חלקי מהתוספתא, והגמ' מפרשת זאת בקרבן פסול (זבחי אפרים)⁹. מכל מקום, הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ג,ב-ג) הביא את התוספתא.

רבנו חיים: המחלוקת מוסבת על העלאת הקרבן לכתחילה לשם הפשטו במזבח

בתוס' (ד"ה ומאי) מובאת שיטת רבנו חיים, לפיה לכל הדעות מותר להפשיט על גבי המזבח בהמה שנשחטה שם ("אם ירצה", רבנו פרץ בשטמ"ק אות כז, והטעם, כנראה, שלא הטריחוהו חכמים להורידה כדי להפשיטה). מחלוקת האמוראים עוסקת בבהמה שנשחטה על רצפת העזרה, האם מותר להעלותה ולהפשיטה בראש המזבח¹⁰.

רבנו חיים לומד זאת ממהלך סוגיית הגמרא: הגמ' מקשה על הדעה שאין הפשט וניתוח בראש המזבח ממשנתנו: "שחטה בראש המזבח – יפשיט וינתח במקומה" (וממה נפשך: אם בכשרה עסקינן – הרי לדעתו אין הפשט בראש המזבח; ואם בפסולה – הרי אין לה כלל הפשט וניתוח!), וממהלך הסוגיה משתמע שקושיה זו נובעת רק מהעמדת הבבות הקודמות: "וכולן שעלו חיים" ו"עולה שעלתה חיה" בקרבן פסול. על כך תמה רבנו חיים: הרי קושיה זו נובעת בפשטות מן המשנה, ולמה הגמ' תולה זאת בהעמדת הבבות הקודמות בקרבן כשר או פסול? על כן חידש, שהכל

8. המשפט צריך ביאור: הרי בשאר הזבחים פרט לעולה אין מקטירים את הקרביים אלא רק את החלב! בחסדי דוד מפרש שהכי קאמר: מוריד את הקרביים ומדיחן לפני שיסיר מהם את החלב אשר על הקרב, ואם רצה להסיר את החלב מהקרב בעודו ברצפת העזרה – רשאי, אבל אם רצה להסירו במזבח דווקא – רשאי להעלות את הקרביים הנקיות למזבח ושם להפריד בין החלב לקרב. ונקט התנא לשון בלתי מדויקת "יניחא ליה לתנא למינני כי לישנא דלעיל גבי עולה אע"ג דלא דמי".

9. לשיטת רבנו חיים המובאת להלן, שהכל מודים שיש הפשט וניתוח לקרבן שכבר הועלה למזבח, לכאורה התוספתא מיושבת. ברם, על פי פירושו לסוגיית הגמ' אין שום חידוש בדבר, והגמ' תמחה לאיזה צורך אמרה זאת המשנה, ואם בתוספתא נאמר דין זה במפורש – מה מקום לתמיהת הגמ' על המשנה?

10. בקרן אורה דקדק מלשון תוס', שאפילו לדעה האוסרת, אם עבר והעלה למזבח – יפשיטנה שם, אך כתב שמלשון הגמ' "אין הפשט וניתוח בראש המזבח" לא משמע כן.

11. וראה לעיל הערה 9. זבחי אפרים מעיר עוד, שבוודאי לדעת הרמב"ם ש"יש הפשט וניתוח בראש המזבח" מובנו שחובה להפשיט שם, מדין "אם עלו לא ירדו"

(ראה להלן), הרי זה חידוש חשוב שראוי למשנה להשמיעו.

12. באשר לקושיית רבנו חיים, מדוע הקושי על הדעה "אין הפשט וניתוח" הוא רק מכח המשא ומתן בסוגיה ולא מן המשנה גופא, תירץ בחמדת דניאל כן: לדעה "אין הפשט וניתוח בראש המזבח" הרי זה דווקא בכשרים, מכיוון שניתן להורידם ולהפשיטם למטה ושוב להעלותם, אבל לא בפסולים, כי אם יורדו – לא יועלו שוב. וניתן להעמיד את הסיפא "יפשיט וינתח במקומה" בפסולין, אלמלא הדרשה "ונתח אותה – כשרה ולא פסולה". קושיית הגמ' כך היא: בשלמא אם נאמר כעולא, שאימורי קדשים קלים שהועלו לפני זריקת הדם לא ירדו, הרי שדין "אם עלו לא ירדו" פירושו שהעולים למזבח נתקדשו כדין קרבן גמור, ולכן גם הפסולים שהועלו טעונים הפשט וניתוח ככל קרבן, והדרשה "כשרה ולא פסולה" נאמרה רק על אלו שעודם ברצפת העזרה; אבל אם לא נאמר כעולא (וזו הרי מטרת כל המשא ומתן בסוגיה, לדחות את הראיה מהמשנה לדעת עולא), וממילא משתמע שדין "אם עלו לא ירדו" עניינו רק שהפסולים שעלו ישרפו במזבח כעין שריפת פסולי המוקדשין בבית הדשן – אם כן אינם זקוקים להפשט וניתוח, והדרשה "כשרה ולא פסולה" נאמרה גם על אלו שעלו למזבח. להרחבת הדיון בתפיסה המהותית של דין "אם עלו לא ירדו" ראה לעיל מערכה קצח.

”יש הפשט“: לדבריו יוצא שדעה זו מתירה לכתחילה להעלות קרבן שחוט ולהפשיטו בראש המזבח, אולם מלשון הרמב”ם: ”עולה ששחטה בראש המזבח או ששחטה למטה והעלה אותה“ (וכן לשון התוספתא הנ”ל) משתמע שרק בדיעבד מותר להפשיט שם.

פסק ההלכה: יש הפשט וניתוח בראש המזבח

הרמב”ם הנ”ל פוסק: ”עולה ששחטה בראש המזבח... יפשיט אותה וינתח אותה במקומה, ומוריד הקרביים ומדיחן למטה וחוזר ומעלה אותן... וכן זבחים שחוטים... ומוריד את העור ואת הבשר ונותנו לבעלים“, כלשון התוספתא. ברור מדבריו שמדובר גם בזבחים כשרים, הן מסתימתו והן ממה שכתב על החזרת הקרביים למעלה ומתן הבשר לבעלים. גם בפירושו למשנתנו כתב הרמב”ם: ”ואמרו עולה שעלת חיה היא עולה כשרה ודברי הכל, ובא להשמיענו שהמזבח ראוי להפשט ולניתוח אם עבר ושחט בראש המזבח“. נראה שכך גם דעת הראב”ד, שבפירושו לספרא הנ”ל הזכיר רק את הדעה שיש הפשט וניתוח¹⁴.

טעמה של הכרעה זו משום שכן הוא פשט המשנה, ותירוצי הגמ’ לדעה השניה דחוקים, והגמ’ אף מעמידה את המשנה כדעת ר’ אלעזר בר’ שמעון, שאין הלכה כמותו (ליקוטי הלכות). עוד יש לומר, שהרמב”ם הכריע כך מכח התוספתא הנ”ל המוכיחה כן.

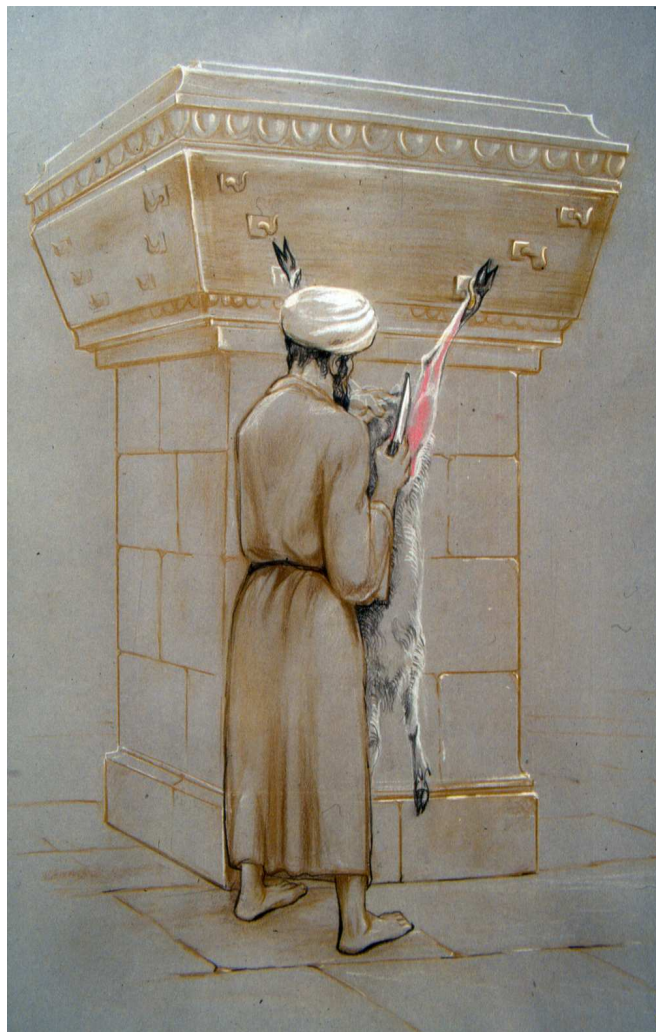
הפשט בראש המזבח: רשות או חובה?

יש לדון על הדעה המתירה להפשיט בראש המזבח, האם זוהי רשות או חובה. לשון רש”י (ד”ה סיפא): ”דהיבא דשחטה בראש המזבח לא צריך לאחותה ואסוקה, ואע”ג דהדר סלקא, אלא מפשיטה בראש המזבח“. מלשונו משתמע שאין חובה להפשיט שם, אלא שלא הטריחוהו חכמים להוריד, ואם רצה – רשאי להורידה. כך מפורש גם בשטמ”ק (אות כז): ”דיפשיטנה במקומה קודם שתירד אם ירצה“.

הרמב”ם, לעומת זאת, כותב (הל’ פסולי המוקדשין ג,ב-ג): ”עולה ששחטה בראש המזבח... יפשיט אותה וינתח אותה במקומה... ומפני מה לא יוריד הכל, אלא יפשיט וינתח בראש המזבח? שכל הראוי לאישים, אם עלה לראש המזבח - לא ירד“.

לפנינו מחלוקת יסודית בהבנת דין ”אם עלו לא ירדו“: לדעת הרמב”ם הדברים כפשוטם, שיש איסור להוריד מן המזבח את כל הראוי לו, בין בקדשים כשרים ובין בפסולים¹⁵. לעומת זאת לדעת רש”י, משמעות הדין שכל

לספרא ויקרא נדבה פרק ה,ז הנ”ל): ”ואי קשיא לך הא דתנן... שחטה בראש המזבח יפשיט וינתח במקומה... הא מתרץ לה התם סופא אתאן לכשרה, והא קמ”ל דיש הפשט וניתוח בראשו של מזבח דכבית המטבחים דמי“. משתמע שהעמדת המשנה בכשרה איננה אפשרית אלא לדעה שיש הפשט וניתוח וכבית המטבחים דמי, ודוחק רב להעמיס בדבריו כפי שמעמיס רבנו חיים בגמ’, שקמ”ל שיש הפשט וניתוח אפילו אם הורידה¹³.

הפשט בבית המטבחים. בבית המטבחים שבצפון העזרה הוכנו מתקנים מיוחדים לצורך הפשט עור הקרבן וניתוח אבריו, כהכנה להעלותם למזבח. הדעה שמתירה את הפשט במזבח עצמו סוברת שהוא דומה לבית המטבחים, כלומר, ניתן לבצע בו גם את ההכנות להקרבה ולא רק את ההקרבה עצמה, ואין בכך חוסר כבוד לו. הרמב”ם פסק כדעה זו.

נראה שחידושו של רבנו חיים איננו רק בהבנת הדעה ”אין הפשט וניתוח בראש המזבח“, אלא גם בהבנת הדעה

13. כמו כן מוכח מקושיית המיוחס לר”ש ו’תוספות אחרות’ בפירושו לספרא שם, ראה לעיל הערה 3.

14. יש להעיר לפירוש רש”י (יד,ב): ”הולכת אברים אפשר לבטלה - שאם רצה מפשיט ומנתח אצל המזבח“, ולא כתב שמפשיט ומנתח במזבח עצמו. אפשר שלא רצה להיכנס למחלוקת, או שלדעתו גם המתיר אינו מתיר זאת לכתחילה, כפי שנתבאר לעיל בדעת הרמב”ם.

15. בשיטת הרמב”ם יש חידוש נוסף, שלעיל (פג,ב) אמרה הגמ’ שקמצים שלא קדשו בכלי אינם חשובים ”ראוי למזבח“ כי ”מיחסרו מעשה בגופייהו“, ולפי הרמב”ם הקרבן השחוט נחשב ”אינו מחוסר מעשה“. בזבחי אפרים כתב שטעם הדבר שכן דרכן של בהמות הנשחטות, אפילו של חולין, להיות מופשטות ומנותחות. עוד אפשר לומר, שהקמצים חסרים מעשה של קידוש שהוא השלמה לקמיצה, ורק בכך מתברר איזהו החלק הניתן לגבוה מתוך המנחה, ואילו בבהמה כל החלקים המיועדים להקרבה ידועים כבר.

שעלתה... הרי מפשיט ומנתיח ומוריד את הדם" וכו' משמע שחובה לעשות כן (קרבן אורה).

ראיה נוספת לשיטת הרמב"ם מדין אימורי קדשים קלים, עליהם אומר עולא שאם עלו לפני זריקת הדם – לא ירדו, והרי מדובר בקרבן כשר, ואף בו יש איסור הורדה! כמו כן משתמע מההוזה-אמינא (בגמ' פג,ב) שקמצים שעלו למזבח לפני שקדשו בכלי לא ירדו¹⁷.

סיכום

נחלקו אמוראים האם מותר להפשיט ולנתח בראש המזבח. לדעה האוסרת, יש אומרים שהאיסור מדאורייתא (משמע בראשונים מפרשי הספרא) ויש אומרים שהאיסור מדרבנן (עולת שלמה; חמדת דניאל). מסתבר שהכל מודים שאין להפשיט על גבי המערכה. מהסוגיה מתברר שבמקרה שבו האיסור להפשיט יגרום שהקרבן לא יוקטר – הכל מודים שמותר להפשיט, אך הקרביים לא יודחו במזבח.

שיטת רבנו חיים, שהכל מודים שמותר להפשיט בראש המזבח קרבן שכבר הועלה לשם, ונחלקו רק על העלאת קרבן לכתחילה על מנת להפשיטו. בפירושו לסוגיה קיימים קשיים שונים, ומרש"י והרמב"ם ועוד ראשונים נראה שלא סברו כמותו. יתירה מזו: ברמב"ם משתמע שגם לדעה המתירה הפשט וניתוח אין להעלות לכתחילה לשם כך.

הלכה שיש הפשט וניתוח בראש המזבח (רמב"ם וראב"ד), על פי פשט המשנה (ליקוטי הלכות).

נחלקו ראשונים בפירוש ההלכה שיש הפשט וניתוח לקרבן כשר שהועלה למזבח: דעת רש"י שזהו היתר, אבל מותר גם להוריד קרבנות כשרים מהמזבח, שכן ניתן יהיה לשוב ולהעלותם. ודעת הרמב"ם שזהו חיוב, מפני שדין "אם עלו לא ירדו" נאמר גם בקרבנות כשרים.

מה שעלה – יש מצוה להקטירו, וממילא אסור להורידו, אם בעקבות ההורדה לא ניתן יהיה להעלותו שוב. הרי אומר, הדין "אם עלו לא ירדו" נובע מהדין "אם ירדו לא יעלו". בתוס' ביומא (מה,ב ד"ה סודרן) נראה שנסתפקו בדבר, וכתבו אודות אברים כשרים שלא הוקטרו כל צרכם, שיש לפנותם מהמערכה בבוקר ולהחזירם לאחר הכנת מערכה חדשה, "אפשר דאיסור יש להורידו מן המזבח".

ראיה לדעת רש"י מהדעה הסוברת שאין הפשט וניתוח בראש המזבח. הרי בגמ' מבואר, כאמור, שלדעה זו יש לחלק בין קרבן כשר, שירד ויופשט למטה, לבין קרבן פסול (במקרה שטעון הפשט, כדעת ראב"ש), שיופשט בראש המזבח כדי שלא תימנע הקטרתו. מדין הקרבן הפסול מתבאר, שדין "אם עלו לא ירדו" דוחה את האיסור להפשיט בראש המזבח, ואם כן יש לשאול, מדוע בקרבן כשר האיסור להפשיט דוחה את האיסור להורידו? מוכח, אם כן, שבקרבן זה אין איסור הורדה כלל ('חידושים וביאורים')!

עוד יש להוכיח מקושיית הגמ' על האוקימתא ש"יכולין" הוא על חיים דווקא – "פשיטא", ותירוצה "בדוקין שבעין ואליבא דר' עקיבא". רש"י מפרש על פי דרכו: "פשיטא דירדו דהא חזרין ועולין לאחר שחיטה", ועל כך התירוץ, שקרבן שיש בו דוקין אם ירד לא יוכל לעלות, ובכל זאת עליו לרדת כי אין המזבח מקדש חיים. לעומת זאת לשיטת הרמב"ם לא מובן מדוע בתמימים "פשיטא" שירדו. ואם משום שאין המזבח מקדש מחיים – מה הועילה הגמ' בתירוץ "בדוקין"? בשפת אמת עמד בזה, ופירש שכבר בקושיה הגמ' מבינה שמדובר בקרבנות פסולים, ומקשה "פשיטא" שאם עלו ירדו מפני שלא היה פסולם בקודש, ועל כך תירוצה "בדוקין שבעין", שנחשבים "פסולו בקודש" ובכל זאת ירדו כי אין המזבח מקדש מחיים¹⁶.

מאידך, מלשון התוספתא הנ"ל, המפרטת: "עולה שחוטה

מערכה רד. הורדת בעלי מומים מהמזבח (פה,ב)

המזבח, שהרי אין פסולו בקודש. לעומתו, רבי עקיבא סובר שבעל מום הוא פסול קל יותר, כפי שיבואר, ולפיכך לא ירד. יש לברר את מחלוקתם, ופסק ההלכה בה.

בירור דעת רבי עקיבא

רבי יוחנן מסייג את דעת ר' עקיבא, שלא הכשיר אלא "בדוקין שבעין", כלומר, שיש לו מעין קרום נוסף על גבי

הלכה היא, שגם קרבן שנפסל, אם הועלה למזבח – לא ירד. עם זאת, יש להבדיל בין הפסולים השונים, על פי דרגת חומרתם. המשנה (פד,א) קובעת, שרק קרבן ש"היה פסולו בקודש", כלומר, שנפסל רק לאחר ביאתו לעזרה (רש"י, ועיין מערכה קסז), אם עלה למזבח לא ירד. ברם, קרבן ש"לא היה פסולו בקודש", שנפסל עוד בטרם בא לעזרה, אם הועלה למזבח – ירד. על רקע זה נחלקו תנאים בדינו של קרבן בעל מום: לדעת תנא קמא, גם הוא ירד מן

17. בברייתא ביומא (מה,א-ב) נאמר, שהאברים שלא נתעכלו עד הבוקר, וצריך לפנותם עד לסיזור המערכה הגדולה, פונו למזבח או לכבש או לסובב, ופירשו תוס' (ד"ה סודרן) שאי אפשר להורידם ליסוד כי "אפשר דאיסור יש להורידו מן המזבח". ב'חידושים וביאורים' כאן, המצדד בשיטת רש"י שאין איסור להוריד קדשים כשרים, מסביר שדינם של אברים אלו שונה כי כבר היו על המערכה.

16. תירוצו קשה: א. מלשון הגמ' "במאי אוקימתא? בפסולין" וכו' משתמע שרק בתירוץ התחדשה האוקימתא בפסולין. ב. דווקא לשיטת הרמב"ם שדין "אם עלו לא ירדו" נאמר אף בכשרים, לא ברור מניין פשוט לגמ' ש"יכולין שעלו חיים" היינו פסולים, הרי גם בכשרים צריך להשמיע זאת. ג. אם בהוזה-אמינא מדובר בפסולים שאין פסולם בקודש, מה מקום לדיוק הגמ' "הא שחוטין לא ירדו"? הרי אלו שאין פסולם בקודש ירדו גם כשנשחטו!